

CUESTIÓNS DE (AUTO)TRADUCIÓN: XOSÉ MARÍA DÍAZ CASTRO, UN POETA ENTRE LINGUAS

Some issues about (self)translation: Xosé María Díaz Castro, a poet among languages

Marco PAONE

Universidade de Santiago de Compostela

Università degli Studi di Perugia

marco.paone@unipg.it

Recibido: mayo de 2016; Aceptado: octubre de 2016;

Publicado: diciembre de 2016

Ref. Bibl. MARCO PAONE. CUESTIÓNS DE (AUTO)TRADUCIÓN: XOSÉ MARÍA DÍAZ CASTRO, UN POETA ENTRE LINGUAS. *1616: Anuario de Literatura Comparada*, 6 (2016), 91-105

RESUMO: Con ocasión da celebración do Día das Letras Galegas 2014 dedicado a Xosé María Díaz Castro, produciuse unha atención especial cara á súa produción literaria. Isto provocou o rescate e a publicación de parte da súa obra que quedara parcialmente inédita ou perdida na dispersión das saídas puntuais, como foron, entre outros materiais, as súas traducións. Por un lado, asístese á tradución dentro do circuíto do sistema literario español, non só traducións da súa poesía nos outros idiomas do Estado, senón a experiencia de traducir(se) ao castelán e de introducir tanto en español como en galego autores da tradición europea máis próximos ás súas cordas poéticas, como foron Rilke e de Lamartine. Porén, a súa obra de tradutor deixou testemuños de tradución ao francés, inglés e alemán de autores galegos e españois. Esta situación amosa a versatilidade de Díaz Castro en enlazar o contexto galego e ibérico co europeo, o que permite afondar na rede interliteraria que conforma a súa poesía e en cuestións sobre a (auto)tradución que redefinan a súa obra na xeografía cultural europea.

Palabras chave: Autotradución; Xosé María Díaz Castro; Linguas en contacto; Historiografía literaria; Literatura europea.

ABSTRACT: Galician Literature Day 2014 was dedicated to the work of Xosé María Díaz Castro. This led to the publishing of work that had been partially unpublished or lost in dispersion of specific outputs, as it happened, among other materials, to his translations. On the one hand, we are witnessing not only the translation of his poetry into other languages of the Spanish literary system, but also the experience of his (self)translation to Spanish and Galician of authors of the European tradition close to his poetic leanings, like Rilke and Lamartine. However, his work as translator also resulted in the translation of Galician and Spanish authors into French, English and German. This shows the versatility of Díaz Castro in linking the Galician and Iberian context to the European framework, allowing for a deeper interliterary network that shapes his poetry and showing how (self)translation redefines his literature in the cultural geography of Europe.

Key words: Self-translation; Xosé María Díaz Castro; Language contact; Literary historiography; European literature.

O interese de quen escribe pola obra de Díaz Castro xurdiu a raíz do Día das Letras Galegas do ano 2014, do que o autor orixinario de Guitiriz foi o protagonista. Tras unha lectura espontánea e admirada do seu libro máis famoso, *Nimbos*, ao afondar na súa vida e na súa poética, quedaba evidente a posibilidade de desenvolver algunhas cuestións de historiografía literaria relacionadas coa tradución a partir da obra deste poeta.

É doado empezar esta contribución citando as «Derradeiras verbas sobre Díaz Castro», unha nota publicada no *Faro de Vigo* do 31 de maio 2014 polo escritor e ex-presidente da Real Academia Galega, Xosé Luis Méndez Ferrín:

Pouco se ten falado esta tempada sobre a poesía castelán de Díaz Castro. Que para nós é de valor moi inferior á que el formulou en galego. Parece triunfar a idea (xusta) de que a obra cume, e única, de Díaz Castro é a que se recolle no libro *Nimbos*. A súa primeira edición ostenta un firme e belo deseño (coido que de Xohán Ledo) do que Galaxia torpemente prescindiu e que recupera a USC.

Obsérvase o intento curioso de celebrar en Díaz Castro un importante tradutor. Certamente o seu medio de vida consistía en traducir para organismo oficiais e para editoriais. Hai diversas opinións, pero parece cousa segura que o poeta era un home políglota. Penso que, nembargantes, el carece de relevancia como tradutor de poesía ao galego; máxime se o

comparamos coa oceánica obra de anovamento poético de Cunqueiro ou co esforzo de Iglesia Alvariño no sometemento ao galego dos autores latinos, ou aínda, con aquel exercicio inesquecível de Celso Emilio [...] (Méndez Ferrín 2014, 4).

Méndez Ferrín presenta algunhas cuestións importantes que introducen algúns aspectos que me dispoño a desenvolver: a cuestión do bilingüismo na historiografía literaria galega e o papel da tradución na obra de Díaz Castro, sexa como tradutor ou autor traducido. Sobre este último aspecto vállome do testemuño dunha carta enviada a Ramón Piñeiro por parte de Basilio Losada, na que comenta a dificultade de pasar ao castelán a poesía de Díaz Castro para a súa antoloxía *Poetas Gallegos contemporáneos* publicada en 1972:

Na escolma de Seix Barral, que está a saír, e leva longas introducións a cada un dos once poetas escolmados, vai o [Antón] Tovar. En cambio o Díaz Castro presenta un problema: é un gran poeta en galego. O seu engado é en gran parte lingüístico. Vertido ao castelán que non queda cáseque nada del. Eu fixen a proba xunto co [Pere] Gimferrer e o [Joaquim] Marco. A versión, por máis acabada que fora, quedaba moi lonxe do orixinal galego. A imaxe de Díaz Castro quedaría deturpada (Cochón 2014, 16).

Luis Cochón recolle esta carta e apoia esta posición ao comentar a tradución de *Nimbos* ao español saída do prelo en 1982 grazas á Editora Nacional de Madrid. Malia o recoñecemento do coidado da tradución e a esixencia da edición española con introdución de Carballo Calero, Cochón comenta: «*Nimbos* traducido a outra lingua perde, e perde moito. É o pleito consabido das traducións. Sabíámolo pero non até tal punto. Os grandes poetas soen ser malos tradutores dos seus propios versos». E postula estas preguntas:

A tradución é un feito de lingua ou é un feito de fala? O orixinal si que é un feito de lingua? Éo a tradución? [...] Un creador cunha prosodia tan medida e pesada e escollida, con curvas de entoación e a súa cadea prosodemática, pode aguantar o traslado? (Cochón 2014, 16).

E comentando a Losada e aos outros autores que se comprometeron coa tradución afirma: «Parecen dicir: o orixinal, resiste; a tradución, non. A proximidade por parentesco de dous idiomas (o de partida e o de chegada) de orixe común, dificulta acaso a tradución?» (Cochón 2014, 17).

Con Díaz Castro estamos a falar dun autor non só bilingüe dentro dunha rede de relacións intrasistémicas, senón políglota no sentido moi amplo da xeografía lingüística europea. Máis alá da definición de Lázaro

Carreter (1977, 74) sobre o bilingüismo, entendido como «a capacidade que posúe un individuo ou unha comunidade de poder usar normalmente dous idiomas», Pilar Blanco (2003) afirma que este fenómeno prodúcese dunha forma activa, cando unha persoa participa activamente no desenvolvemento dunha lingua e na difusión dunha cultura. Doutro xeito, esta definición pódese trasladar tamén á aprendizaxe e á difusión doutros idiomas e culturas, que finalmente é a tarefa principal dun tradutor.

Se por si mesmo o tradutor é un lector e un autor *sui generis*, o auto-tradutor éo con máis razón, xa que coñece as fases de creación, as intimidades da intención da obra e do seu mundo ficcional, ademais do lector modelo ao que se dirixe, que evidentemente cambia ao cambiar o contexto da lingua de chegada nunha tradución (Tanqueiro 1999, 20-21).

Nun sistema no que hai máis linguas en contacto, esta condición de excepcionalidade vólvese aínda máis manifesta, xa que a autotradución moitas veces implica a consideración de A e B como linguas orixinais. Máis alá dos motivos sociolóxicos e económicos que fan que un autor nunha lingua minoritaria se autotraduza a unha maioritaria, o certo é que ambas as traducións normalmente considéranse *de autor*, unha proxección de autoridade que desemboca case nunha invisibilidade absoluta da tradución.

Se no caso dos tradutores, esta condición é a desexábel, xa que a súa obra se lería coma orixinal, por outro lado non deixa de ser unha tradución, é dicir, un proceso no que se verifican uns cambios, especialmente nun nivel semántico e/ou cultural, mesmo para os autores que se autotraducen nunha situación de bilingüismo coma no caso que estamos a tratar.

Se na carreira literaria mundial a autotradución se converte nunha maneira para competir mellor, confirmando ao mesmo tempo a posición dominante do idioma central, en sistemas en contacto, como é o caso galego, a autotradución ademais significa *tomar unha decisión* por parte de moitos tradutores, que «tuvieron que elegir entre dos opciones igualmente insatisfactorias, que podríamos llamar “universalidad sin autenticidad” y “autenticidad sin universalidad”» (Grutman 2009, 130-131).

Nas intervencións de Méndez Ferrín e Luis Cochón que se mencionaron ao principio, parece que á poesía de Díaz Castro se lle aplican as dúas afirmacións, é dicir que a súa versión en castelán de *Nimbo* perde en autenticidade e riqueza sonora con respecto ao orixinal galego e, por outro lado, que esta prosodia tan medida e axeitada non pode aspirar á universalidade, xa que non rende nas súas traducións. Coma sempre, hai moitos matices entre o branco e o negro. Efectivamente existe case unha aporía entre a súa produción publicada en galego e a súa importancia como tradutor en español para un público diverso ao que se dirixía a súa poesía, xa que maioritariamente traduciu obras narrativas: por citar algunhas, as que

saíron en Aguilar de autores nórdicos como o sueco Carl Gustaf Verner von Heidenstam (*Obras escogidas*, 1956) ou dos daneses Johannes Vilhem Jensen e Henrik Pontoppidam en 1957, ou as traducións do inglés de moitas novelas da serie *Selecciones Reader's Digest* e da serie de James Bond de Ian Fleming. Moi poucas foron as publicacións de poesía propia e allea en castelán. Houbo, en cambio, máis casos de traducións de poesía ao galego en varias revistas, aínda que con datas moi concretas¹, case sempre antes e despois de *Nimbos*, obra publicada por Galaxia en 1961, nos extremos da fase de formación e da época de xubilación da súa traxectoria vital e literaria.

Nacido en 1914, preto de Guitiriz, será no Seminario de Mondoñedo, dende 1929, onde empeza a descubrir e a alimentar a súa vocación literaria, grazas especialmente á amizade de Aquilino Iglesia Alvariño e ao ambiente mindoniense, onde coñece outras personalidades que marcarán o panorama literario galego do século XX e onde formará as súas afinidades electivas, antes cos clásicos e despois cos autores franceses –especialmente, Alphonse de Lamartine, Paul Valéry e Victor Hugo– dos que deixará memoria nalgunhas traducións. Tamén nesta época desenvolve a escolla poética cara ao galego e cara ao afondamento nos estudos dos idiomas e das culturas, principalmente inglesa e alemá. Esta paixón medrou co tempo e concretouna seguindo os estudos na universidade compostelá, que anticipan a preparación dalgunhas oposicións tras a Guerra Civil. De feito, en 1950, gáñaas e muda a Madrid, onde se instala en principio como tradutor no Ministerio de Gobernación para establecer finalmente na capital do estado –agás algunhas pausas– a súa residencia ata a xubilación. Empezou a compaxinar este traballo co de ensino medio e nestes anos, grazas a Iglesia Alvariño, entrou a formar parte dos colaboradores da revista *Alba*, na que publicou varios poemas tanto en galego como en castelán, así como varias traducións. Ademais, o editor da revista, González-Alegre, avogado e poeta, en 1954 escribiu un ensaio e logo unha antoloxía publicada por RIALP, titulada *Antología de la poesía gallega contemporánea*, onde se lle dedica un longo capítulo.

Cada vez máis coñecido, apreciado e animado polo Grupo de Galaxia, finalmente nestes anos vai perfilando o proxecto *Nimbos*, o único libro de poemas publicado por Díaz Castro. É singular como tras esta publicación non deu á luz outras, aparte dalgunhas en revistas e das revisións e

1. Para afondar nas traducións e nas súas datas de creación e, no caso, de publicación, remítese ao traballo de Armando REQUEIXO sobre a vida e a obra de Díaz Castro (2013, 81-85) e á súa edición do *Cartafol de traducións e outros poemas* (2014).

pequenas correccións de *Nimbos*. O certo é que seguiu coa labor de tradución. Así, en 1968 entra na Asociación Profesional Española de Tradutores e Intérpretes e ao longo destes anos dedicase especialmente á tradución de produción científica, polos encargos que o CSIC lle comisionou, e á de narrativa literaria.

Nimbos foi unha das súas traducións, un traballo que non involucra só o cambio de idioma, senón unha revisión dos textos, daquela case unha segunda edición. A versión bilingüe da obra de Díaz publicouse en 1982, pola Editora Nacional de Madrid, en tres mil exemplares que se esgotaron rapidamente. Na súa introdución, Ricardo Carballo Calero aínda que non mencione a cuestión da tradución, indica a vantaxe que o *idioma hermano* (Carballo Calero 1982, 17) ofrece polo que atinxe á ampliación de público. Ao contrario, algúns exemplos desta autotradución engaden algúns elementos máis sobre esta práctica e permiten conectar as outras obras de poesía traducida levadas a cabo por Díaz Castro coa súa poética e reconstruír as consecuencias que teñen na formación dunha autoría europea.

*

Nimbos constitúese por trinta e dous poemas repartidos entre sete seccións, cuxos títulos –*Pórtico, Noite, Lus, Espranza, Milagre, Soño e Ferida*– dan unha idea sumaria das sendas temáticas polas que se constrúen estes versos. Nesta sede, traeráanse algúns exemplos das dúas versións para indicar algúns cambios que nos resultarán útiles para enmarcar a poética de Díaz Castro máis alá da súa obra no marco europeo das outras lecturas e traducións poéticas que levou a cabo.

En «Coma un anxo airado» – «Como un ángel airado», por exemplo, substitúese un topónimo concreto galego, o monte Corda, cun xenérico «Sierra» por mor do cambio de perspectiva lectora; na terceira estrofa, asístese a un alongamento do verso na versión española, debido a cuestións silábicas das propias palabras, o que muda a concentración eufónica do verso na versión galega (Díaz Castro 1982, 27). Polo outro lado, a versión española lima os hipérbatos e desenvolve unha sintaxe máis plana, que mesmo achega á poesía de Díaz Castro un carácter case máis confesional e coloquial.

¿Onde foron os que se erguían
coma deuses? Xa non están.
Treman no búdio escuro bágoas,
rola unha estrela, dorme o can.
Derrétense os bronces da grória
nas sombras da noite que cai (Díaz Castro 2014a, 41).

¿Ádonde fueron los que se alzaban
como dioses? Ya no están.
Tiemblan lágrimas en el abedul oscuro,
rueda una estrella, duerme el perro.
Los broncees de la gloria derrítense
en las sombras de la noite que cae (Díaz Castro 1982, 28).

Máis alá das escollas de tipo propiamente poético ou simplemente lingüístico, podemos atopar tamén cambios que atinxen á ampliación da información e á substitución de expresións idiomáticas ou pouco claras para os novos lectores. Isto decátase na máis famosa composición poética de Díaz Castro, «Penélope», cando –no primeiro verso da segunda estrofa– o *bruar* dos navíos (Díaz Castro 2014a, 59), é dicir, a voz fonda parecida á dos bois, cambia no máis simple *fragor* do castelán (Díaz Castro 1982, 37), perdendo non só unha referencia específica ao mundo sensible, senón un elemento útil nos encaixes temáticos do poema, onde se conecta o destino de Galicia cos seus elementos máis forte, a terra e o mar, cos seus respectivos ciclos, ensinós e enganós; ou, no caso do intraducible *desorballar*, do comezo da cuarta estrofa, que se traduce na perífrase «disipando el rocío de tus prados de ensueño». Semellantes cambios aparecen tamén noutros lugares de *Nimbos*, como no canto á emigración, «Terra achaiada», ou no poema «A Cerna».

Hase de amar a cousa hastra que sangue.
O verdadeiro amor enferra en neve,
ara nun mar de rosas suco leve,
aí pro acadulla en sangue.

Tinguéuseche o machado en sangue loura.
Aí cómo, cernador, dói a batalla
cos que ún ama! Qué moura é a sombra moura
do machado na galla! (Díaz Castro 2014a, 83).

La poda

Las cosas hay que amarlas hasta hacerlas sangrar.
El verdadero amor empieza en nieve,
abre un mar de rosas surco leve,
pero termina en sangre.

Mira tu hacha teñida de sangre violeta.
¡Ay, cómo, podador, nos duele la batalla
con los seres que amamos!
¡Qué negra la sombra negra
del hacha en el pie de la rama! (Díaz Castro 1982, 53).

A mesma indicación do título «La poda» é unha simplificación da figura de «A Cerna», que literalmente é a parte fundamental ou máis importante dunha cousa, ademais de ser a parte máis dura dun tronco dunha árbore, deste xeito simplifícase a metáfora cara á un nivel máis figurativo. Sen entrar noutros cambios, que tenden á ampliación léxica para simplificar a comprensión semántica, este exemplo mesmo é doado para introducir outra tradución, a trilingüe publicada en Valencia en 1997, coas dúas versións de Díaz Castro e unha xeitosa tradución ao catalán do poeta valenciano Vicent Berenguer. Este, na única nota á edición presente na solapa do libro, expresa estas palabras que parecen coller o significado íntimo da poesía do autor galego:

La poesía de Díaz Castro, creada lentamente i madurada en una gran intimidad, es soste en un llenguatge ric i exacte, del qual surgeix la justesa de las seues imatges i el profund poder evocador de la seua set de llum, al capdavant, contra la mort contra el pas del temps i contra la mateixa idea pesimista de Galicia. Sense cap rastre de xerrameca, entre els gallecs, se'l considera el clàssic més modern, fonamentalment per l'equilibri i la ponderació dels elements poètics que conté la seua obra² (Berenguer 1997).

No poema «A Cerna», Balanguer opta pola simplificación efectuada na versión en castelán de Díaz Castro, o que ocorre raramente no resto do conxunto poético, creando un típico caso de interferencias nas traducións que se producen nun contexto literario intrasistémico.

Volviendo á súa autotradución, as dúbidas expresadas por Méndez Ferrín, Basilio Losada e Luis Cochón débense a unha sensación de sentir *outra* Díaz Castro na súa versión castelán, con outro ritmo, outra distensión poética, case outra tradición poética. Mesmo o máximo crítico de Díaz Castro, Armando Requeixo, afirma o seguinte na introdución á recompilación das obras, mesmo inéditas, en castelán: «[e]n su conjunto, todo este quehacer de Xosé María Díaz Castro revela una poética de lo sincrético, donde coinciden los ecos machadianos y la estética neopopular lorquiana, el depurado lirismo juanramoniano y vagas sombras de los simbolistas franceses» (Díaz Castro 2014d, 17). Ou, doutro xeito, esta dúbida sobre a

2. Tradución ao galego é do autor do artigo: «A poesía de Díaz Castro, creada lentamente e madurada nunha grande intimidade, sostense nunha linguaxe rica e exacta, da que xorde a xusteza das súas imaxes e o profundo poder evocador da súa sede de luz, á fin e ao cabo, contra a morte, contra o paso do tempo e contra a mesma idea pesimista de Galicia. Sen ningún intento de palabrería, entre os galegos, considérase o clásico máis moderno, fundamentalmente polo equilibrio e a ponderación dos elementos poéticos que contén a súa obra».

súa tradución procede do propio Díaz Castro que, no primeiro intercambio epistolar con Carballo Calero con respecto á tradución do 1982, non nega a importancia do «trasvase e intercomunicación de culturas» pola difusión da súa obra e da allea, pero sabe que é «difícilísimo traducir poesía», unha dificultade que se reflicte mesmo na súa autotradución: «[a]unque parezca increíble, me cuesta mucho traducirme a mí mismo. Bien; he hecho una versión castellana casi literal, con métrica coja, quizá expresiones prosáicas, etc.» (Díaz Castro 2014c, 462). O autor mindoniense decátase deste fenómeno tamén na pasaxe á outra lingua e cultura doutros autores por mor de «traducciones ramplonas que desfiguran el espíritu o el estilo del autor. Lo sé demasiado bien por mi experiencia como traductor. ¡Hasta la gran Rosalía es una gran desconocida en España y fuera de España, dada su altísima categoría!» (Díaz Castro 2014c, 461).

*

Cómpre, pois, redefinir a consideración (tan estendida entre a nosa crítica) dun Díaz Castro monoxenérico e de obra única. Unha concepción *aberta* do fenómeno autorial debería considerar a obra tradutora dos escritores como unha parte (todo o especial que se queira) integrable no global da súa produción (Requeixo 2002, 712).

Daquela, como Armando Requeixo suxire, intentamos destacar algúns lados da *pluridimensionalidade* poética, lingüística e cultural de Díaz Castro.

Volvendo a Rosalía de Castro, algunhas traducións ao castelán de poemas soltos de *Follas Novas* feitas por Díaz Castro mostran unha admiración que se reflicte tamén nos poemas en homenaxe que lle tributa até os últimos anos da súa vida e que xa teñen algúns antecedentes no período previo á Guerra Cívil nalgúns libros de poemas inéditos –*Follas Verdes* (1934) e *Follas ó aire* (1932-1935)–, cuxos títulos remiten evidentemente á obra poética da autora galega. Nos derradeiros poemas publicados nas revistas *Xermolos* (1987) e *Dorna* (1991), o poeta de Guitiriz define a Rosalía de Castro «nai que arrolache a Galiza, / a dor é lus que se acende / en prados, fragas e mar» (Díaz Castro 2014c, 148). É no sentimento da paisaxe natural e humana galega que sente o maior vínculo con Rosalía, no vaivén dun tempo particular, propio do ser humano, e ao mesmo tempo milenario, nunha espiral que ás veces devora o devir humano nun *Remuíño* sen solución, na «Terra Verde e [no] Mar de Orballo / *polpa dorida* se as hai» (Díaz Castro 2014a, 67), ou no máis famoso verso «Un paso adiante e outro atrás Galiza», presente en «Penélope». Unha paisaxe que tamén é fonte de amor, de contemplación da vida cotiá e de inspiración elexíaca, como no poema

«Vísperas», que retrata a véspera do día do Carmio ao longo da paisaxe dun río. Este carácter xeórxico e esta evocación da vida agraria da súa poesía remite tamén á poesía do seu amigo Iglesia Alvariño, do que traduce ao francés para a antoloxía *Terre de Espagne. Tierra de España* (Bruxelas: La Renaissance du Livre, 1968), editada por Françoise Pechère, «Non me esquezo de vós» – «Je ne vous oublie pas» (de *Día a Día*, 1960) onde se pinta aquel «pays égayé de mille moulins» (Díaz Castro 2014b, 66)³. Esta relación entre paisaxe e tempo ten tamén outro mestre como referente na conxugación destes elementos máis terrealis con solucións e invocacións tinxidas de relixiosidade. De feito, na obra inédita en español, *Sombras Radiantes* (1959), que Díaz Castro daba por rematada e que tiña intención de publicar, está moi presente a figura de Francis Jammes, cantor das «geórgicas cristianas» segundo Carballo Calero (1982, 16), e cuxa figura destaca nunha poesía bilingüe, titulada «Desnudez»:

Palpar tus versos, Jammes, en busca de tu alma,
y encontrar mi propia alma en soledad y sed!...
–Ô coueur, île déserte!, a toutes tes souffrances
n'ont répondu que Dieu, le mer et les palmiers!– (Díaz Castro
2014d, 61).

Os dous últimos versos que proceden de «L'agonie de l'aïeul» (*Livre des Quatrains*, 1922-1925), dedicados por Francis Jammes ao seu avó, Jean-Baptiste, médico morto nas Antillas e que debuxa como persoa caritativa e desafortunada, exótica e exiliada.

É nesta liña máis espiritual e mística que podemos reconstruír unha das facetas máis europeas da poética de Díaz Castro, que se destaca en *Nimbos*, pero ten un substrato de lecturas e meditacións que remiten a un mapa de autores europeo, máis variado. Dalgúns deles, deixounos constancia grazas aos *xogos tradutorios* cos que se deleitaba e que, de cando en vez,

3. Díaz Castro actuou de ponte para os autores galegos, proporcionando, como no caso da antoloxía da Pechère –na que mesmo apareceu a versión francesa de «Penélope»–, unha tradución ao castelán que lle servise de mediación ou participando activamente para realizar unha tradución a catro mans. Requeixo engade no «Estudo introdutorio» á recompilación das traducións do poeta galego: «É máis, entre os escritos do de Vilariño quedou tamén a versión intermedia en castelán (inédita) que este fixo do poema para achegarllo a Pechère, quen axudou á tradución dende lingua interposta. Este proceder –o de favorecer versións ponte en castelán para que outros tradutores trasladasen textos galegos a alleas linguas– ensaiouno Díaz Castro nalgunha outra ocasión, pois entre os seus papeis tamén se atopa a versión castelá de “Lonxanos fillos dos ríos silandeiros”, o poema de Iglesia Alvariño recollido en *Leva o seu cantare* (1961)» (DÍAZ CASTRO 2014c, 66).

publicaba baixo pedimento dalgún amigo para unha revista concreta, por exemplo *Dorna* ou *Alba*, malia o receo que manifestaba en publicar as súas traducións poéticas. De feito, nunha carta confesaba á Redacción de *Dorna* a dificultade e a necesidade desta operación: «Defórmase o corpo e o espírito do orixinal; desfáise a rima (se a hai), rómpese o ritmo e pertúrbase a métrica, ademais de que en toda poesía hai algo de misterio, difícil de expresar noutra lingua» (Díaz Castro 2014b, 44). Talvez por iso, procuraba este misterio na poesía doutros poetas que sentía próximos. Moitas destas relacións procedían da súa formación xuvenil, de feito no Seminario de Mondoñedo tivo acceso á publicación de revistas internacionais. Alí tamén madurou a súa paixón polo poeta francés Alphonse de Lamartine, do que solicitou a unha librería francesa unha copia de *Méditations Poétiques* (Díaz Castro 2014b, 37). Daqueles anos, do 1933 en concreto, fica unha tradución inédita da poesía «Isolemente», que Díaz Castro traduce ao castelán «Aislamiento», unha poesía que resume o sentimento de angustia e de goce dun mundo amado e ao mesmo tempo caduco, sometido á súa extrema limitación ontolóxica, a morte. Nesta poesía de Lamartine reflíctese tamén este proceso de procura de Deus como esperanza e amor na natureza e o desafío intelectual que presenta a vida e a poesía, entendidas reciprocamente como existencia e experiencia desterrada, algo que tamén pertence a *Nimbos*.

Allí en la eterna frente de luz me embriagaría,
 y hallaría de nuevo la esperanza, el amor,
 y ese bien ideal que todo ser ansía,
 y que no tiene nombre bajo el sol del dolor... (Díaz Castro 2014b, 75).

Esta procura do «home-situado-no-mundo» é un dos temas presentes en *Nimbos* e que comparte cun autor que tratou ao longo de toda a súa vida, Rainer María Rilke. Co autor praguense de expresión alemá (e francesa), ademais, comparte o «intimismo da revelación», como diría López Casanova (2014, 27), a procura de signos e elementos vivificadores que permitan a través da escrita instaurar un diálogo en torno á vida e á beleza das cousas. Ambos poetas saben que «a poesía é só un nimbo de lus», onde teñen importancia tanto a luz como a sombra, e a Noite e o Soño forman parte daquela intuición do Tempo como conxunto, xa que son «experiencias radicais do ser humano, condensación de tempos e estados psicolóxicos nos que encontran as contradicións entres realidade e utopía, entre expectativas e a dura realidade» (Pérez López 2014, 107).

Díaz Castro traduciu algunhas poesías de Rilke, dende o *Libro das horas*, os *Novos Poemas* ou mesmo das *Elexías de Duino*. Moitos dos poemas

de Rilke traducidos por Díaz Castro teñen dobre tradución, ao español e ao galego, algunhas a distancia de moito tempo, incluso corenta anos, outras case simultáneas. Aquí traéñense as dúas versións inéditas de «Der Engel». En *Nimbos*, a figura do anxo repítase en varios poemas e ten unha función positiva, de mensaxeiro e de «dimensión volitiva» na terra (Requeixo 2013, 151), de conxunción das esferas positivas e negativas do universo e da natureza. En «Coma un anxo airado», Díaz Castro (2014a, 41) declama ao final «¡Erte, fillo, coma un anxo airado, rompe a paz e ponte a loitar!», onde arremete contra a pasividade galega en relación coas inxustizas terreaís. Esta referencia á loita, como outros elementos do texto, ten un antecedente evidente na poesía de Rilke.

El ángel

Con una inclinación de su frente, rechaza
todo límite y traba y compromiso,
pues por su corazón, erguido, gigantesco,
pasa girando el porvenir eterno.

Para él los hondos cielos están llenos de formas;
todas pueden gritarle: ¡Vén a mí, reconóceme!
A sus manos aladas no les des peso tuyo
que sostener, que entonces vendrían hacia ti

en medio de la noche, retándote a combate,
y cruzarían, llenas de cólera, tu casa,
y agarrándote todo como si te creasen,
te arrancarían de tu propia forma (Díaz Castro 2014b, 68).

O anxo

Cunha incrinación da súa frente, bota [=ceiba]
lonxe de sí todo o que coarta e compromete,
pois polo seu corazón pasa ergueito e xigante
o eterno porvir que xira en remuíños.

Pra él os fondos céios están cheos de formas [=figuras]
e cada unha pode chamalo: ven eiquí, reconéce [=identifica].
Ás súas mans lixeiras non lles deas nada da tua
carga de que te terman,
pois virían [as mans] a ti de noite, desafiándote
a loitar, e atravesaría[n] a casa como
tolas [=furias], e agarraríante [=colleríante]
como se te creasen, e arrincaríante
da túa forma (Díaz Castro 2014b, 71-72).

Non obstante sexan dous inéditos, coas precaucións que o caso necesita⁴, estas dúas versións en castelán e galego do poema de Rilke ofrécennos a posibilidade de entender algunhas escollas tradutorias que Díaz seguiu en ambas linguas que subxacen a súa ampla labor de auto-tradutor. A versión española é metricamente máis estable, tende á sustantivización e ao uso de proposicións coordinadas, noutro caso hai unha predominancia do uso dos adxectivos que se alongan nunha serie de solución perifrásticas que van de verso en verso, construíndo un discurso máis envolvente e menos formal.

*

Na mesma liña até agora trazada poderíamos falar doutras presenza na poética de Díaz Castro, como o vitalismo católico de Gilbert Keith Chesterton ou o mirada visionaria de Paul Valéry, autores que o poeta de Guitiriz traduciu esporadicamente. O obxectivo desta contribución é amosar o rol da auto-tradución como punto de partida para entendela como tradución privilexiada, pero sempre unha tradución coas súas vantaxes e os seus defectos. Por outro lado, a tendencia a considerar as dúas versións de *Nimbos*, no caso de Díaz Castro –vale tamén para outros casos– creo que levanta outro problema a nivel de historiografía literaria sobre todo a nivel intrasistémico. O feito de que de Díaz Castro se coñeza e estude a obra en galego e non a gran cantidade que escribiu en español é un exemplo emblemático. E no estudo da súa obra, tanto en galego como en castelán, habería que incluír as súas traducións de narrativa efectuadas case totalmente en español, cousa que se está dando agora. Esta dualidade repítese tamén noutros xogos tradutorios que se presentan na súa obra, o que foi útil para subliñar a complementariedade necesaria da tradución para entender a poética dun autor dun xeito transnacional, ademais de translingüísticos, xa que no caso do poeta galego esta súa propensión cara ás linguas o levou a escribir versos mesmo en francés e alemán, como se testemuña na revista *Dorna* de 1983 e 1991⁵, un dato que nos dá a dimensión dun poeta de ida e volta entre O Vilariño de Guitiriz e Europa.

4. Armando Requeixo ofrece outras informacións respecto ás dúas traducións: «A poesía é unha tradución de “Der Engel”, texto dos *Neue Gedichte* (1907) de Rilke. A súa única versión en castelán gárdase no feixe de mecanoscritos ao que veño referíndome, mais existen outras dúas versións inéditas e autografadas redactadas en galego» (DÍAZ CASTRO 2014b, 121).

5. Requeixo achega estos datos ao respecto: «Ou como ocorreu cos poemas aparecidos na revista *Dorna* “Chanson” (6, maio de 1983) e “Wozu?” (17, xaneiro de 1991), escritos en francés e alemán respectivamente, que foron editados a canda as correspondentes

BIBLIOGRAFÍA

- BLANCO, P. «La autotraducción: un caso para la crítica». *Hieronymus Complutensis*, 2002-2003, 9-10. http://cvc.cervantes.es/lengua/hieronymus/pdf/09_10/09_10_107.pdf [20 agosto 2016].
- CARBALLO CALERO, R. «Introducción». En DÍAZ CASTRO, X. M. *Nimbos*. Madrid: Editora Nacional, 1982, pp. 7-17.
- COCHÓN, L. «Adro». En COCHÓN, L. (ed.). *Nimbos: cáliz fervendo!* Santiago de Compostela: Cadernos Ramón Piñeiro – Xunta de Galicia, 2014, pp. 9-17.
- DÍAZ CASTRO, X. M. *Nimbos*. Trad. Xosé María Díaz Castro. Madrid: Editora Nacional, 1982.
- DÍAZ CASTRO, X. M. *Nimbos*. Trad. ao valencian de Vicent Berenguer. Trad. ao castelán de Xosé María Díaz Castro. Valencia: Poesia Edicions de la Guerra, 1997.
- DÍAZ CASTRO, X. M. *Nimbos*. 3.ª ed. Vigo: Editorial Galaxia, 2014.
- DÍAZ CASTRO, X. M. *Cartafol de traducións e outros poemas*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 2014.
- DÍAZ CASTRO, X. M. *Poesía galega completa*. Vigo: Editorial Galaxia, 2014.
- DÍAZ CASTRO, X. M. *Sombras radiantés e outros poemas*. Madrid: Eneida, 2014.
- GRUTMAN, R. «Self-Translation». En BAKER, M. e G. SALDANHA (eds.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, 2008, pp. 257-260.
- GRUTMAN, R. «La autotraducción en la galaxia de las lenguas». *Quaderns. Revista de traducción*, 2009, 16, pp. 123-134. <http://www.raco.cat/index.php/quadernstraduccio/article/viewFile/139940/191119> [20 agosto 2016].
- LÁZARO CARRETER, F. (ed.). *Diccionario de términos filológicos*. 3.ª ed. Madrid: Gredos, 1977.
- LÓPEZ-CASANOVA, A. «Contexto, creación e construción macrotextual (Unha proposta analítica de *Nimbos*)». En COCHÓN, L. (ed.). *Nimbos: cáliz fervendo!* Santiago de Compostela: Cadernos Ramón Piñeiro – Xunta de Galicia, 2014, pp. 25-42.
- MÉNDEZ FERRÍN, X. L. «Derradeiras verbas sobre Díaz Castro». *El sábado – Faro de Vigo*, 31 de maio de 2014, p. 4.
- PÉREZ LÓPEZ, S. L. *A Ferida da beleza en Nimbos de X. M. Díaz Castro*. Santiago de Compostela: Instituto Teolóxico Compostelano, 2014.
- RECUENCO PEÑALVER, M. «Más allá de la traducción: la autotraducción». *Trans. Revista de Traductología*, 2011, 15, pp. 192-208. http://www.trans.uma.es/pdf/Trans_15/193-208.pdf [16 agosto 2016].
- REQUEIXO, A. «Xosé María Díaz Castro traductor». En LORENZO, R. (ed.). *Homenaxe a Fernando R. Tato Plaza*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 2002, pp. 705-713.

traducións ao galego do propio autor. Porén, outros textos ficaron inéditos, como aconteces poemas en francés “Ô toi, qui sur l’abîme de la tristesse...”, “Je ne sais pas”, “Jeunesse”, “Mon Dieu...”, “Où vont-ils...” e un curioso “Hymne au Socialisme”, ademais das poesías en latín “Si quis dixerit res finitas...” e “Si quis non confiteatur...” (DÍAZ CASTRO 2014b, 47-48).

- REQUEIXO, A. *Vida e Obra de Xosé María Díaz Castro*. Vigo: Editorial Galaxia, 2013.
- RILKE, R. M. *Nueva Antología poética*. Trad. Jaime Ferreiro Alemparte. Espasa: Madrid, 1999.
- TANQUEIRO, H. «Un traductor privilegiado: el autotraductor». *Quaderns. Revista de traducció*, 1999, 3, pp. 19-27. <http://ddd.uab.cat/record/2681> [17 agosto 2016].